

СТАНОВИЩЕ

за труда на доц. д-р Ана Стойкова

Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция по процедура за “доктор на науките” открита от Научния съвет на Института за литература (Протокол № 6/ 13.07.2015 г., заповед за научно жури № 248/13.07.2015) от проф. дфн Донка Петканова

Трудът се състои от два обемисти дяла: 1. Изследване (5–380 стр.) и 2. Приложения (380–656). Научноизследователската част съдържа Предговор, 3 глави с по няколко подглави, Заключение и Цитирана литература.

Малко е да се каже, че трудът показва задълбочени познания по археография, текстология, литературознание, изчерпателна история и оценка на проучванията. А. Стойкова работи с научна отговорност, с любов, размишлява, достига до пълнота на информацията – резултат на дългогодишна упорита дейност. В предговора ясно и немногословно се поставят задачите на изследването, уточнява се, че ще бъдат проучени агиографските творби за св. Георги – преди всичко Мъченията – като се изоставят химнографията, риторичните творби, чудесата, които имат своя проблематика и заслужават отделно изследване. Такъв подход смятам за уместен. Авторката обяснява защо обръща най-голямо внимание на най-ранното Мъчение (*Pasio prima*) и с какви изсквания е свързано то.

Трудоемка и безспорно положителна страна на труда е историята на разпространението на текстовете, на промените, които настъпват в тях, сравнението им с гръцките оригинали. Авторката излага спорното и безспорното около фигурата на Георги, възникването и разпространението на култа му на базата на богата научна литература със собствено отношение. Тя проследява подробно политиката на Рим спрямо християните и последствията от нея за християнството. Стойкова обяснява убедително кой и защо преследва християните, набелязва етапите на това преследване и заедно с това мъченичеството в различните му форми. Стойкова се ориентира с критичен поглед в тъмния и неясен въпрос за гроба и мощите на св. Георги, изхождайки от поклонически и легендарни вести, както и в лабиринта на множеството хипотези за произхода на култа към св. Георги. Мненията по този въпрос са класифицирани с изложение на мотивите и догадките на учените с лично мнение към тях, преведени са свидетелства от малкодостъпни публикации. Това е накратко съдържанието на първа глава. С обилието на факти, мнения и обобщения и със своята логична и историческа последователност тя е необходима разяснителна и подготвителна част към останалите две глави от труда на А. Стойкова, в които се разглежда конкретно литературния агиографски материал.

Глава втора отдава заслужено признание на проучванията на немския византолог К. Крумбахер на агиографските творби за св. Георги. Стойкова подчертава заслугите на Крумбахер, излага значението на изводите му до днес.

Изхождайки от постиженията на К. Крумбахер и други учени, А. Стойкова продължава техните проучвания, като систематизира ръкописната традиция на хипотетичното първично Мъчение на св. Георги, в която са запазени елементи от него. Тя разглежда преписите на ранното запазено Мъчение в три групи – в гръцката традиция, в латинската и в ориенталската (сирийски, коптски, арабски, етиопски, арменски версии). С много подробности, но ясно е изложено съдържанието на преписите, приликите и разликите между тях, движението на

творбата. Изградена е добра представа за обилието на преписите, за тяхното редактиране, съкращаване или разширяване и приспособяването им към интересите на официалната църква.

Най-голямо внимание отделя А. Стойкова на Мъчение на св. Георги в южнославянските средновековни литератури. Глава III е най-обемиста и в нея приносът на Стойкова е най-значителен. К. Крумбахер не се занимава специално със славянската литературна традиция на Мъченията. Той я подценява, смятайки я за късна. С нея са се занимавали видни руски учени – А. Кирпичников, А.Н. Веселовски, Н.С.Тихонравов, – но в ограничена степен, като са имали предвид главно руските преписи. Стойкова съсредоточава вниманието си върху южнославянската литературна традиция на всички познати мъчения на св. Георги, която е сравнително най-малко проучена.

Авторката установява, че в славянската ръкописна традиция са запазени две мъчения, които възхождат към *Passio prima* на св. Георги, преведени на старобългарски език, не по-късно от X в. Тя очертава и по-късната съдба на Мъчение на св. Георги в южнославянския свят – няколко новоизводни текстове, преведени през XIV в., Дамаскиновата традиция и проложните нестишни и стишни жития. А. Стойкова подробно се занимава с най-архаичната версия на *Passio prima* – описва 13 преписа (някои от тях издирени от нея); важен е изводът, че са направени няколко български съкратени превода и в тях се откриват 4 редакции. Стойкова разкрива в съпоставителен план съдържанието на Мъчението по епизоди. Подробен, задълбочен и с логични предположения и обяснения на имена и неясноти е коментарът на съдържанието му и превода, като се привличат за сравнение и неславянски редакции и преводи (гръцки, ориенталски, латински), а в някои случаи и други произведения.

В резултат на този щателен анализ А. Стойкова прави заключението, че славянските текстове „пазят множество архаични черти и в някои случаи дори представят несъхранени в другите традиции мотиви“ (с. 191). Тя класифицира славянските редакции на Мъчението според тяхната архаичност и взаимоотношенията им. Славянските редакции на *Passio prima*, макар и съкратени, допринасят за възстановяването на първоначалния гръцки текст. Авторката показва мястото на ранното Мъчение на св. Георги в сборници с небогослужебен характер, повечето с предметафрастови текстове, изобилстващи с чудеса и драматизъм, за което търси обяснение.

Със същата вещина и стремеж към пълнота А. Стойкова разглежда и втората ранна версия на *Passio prima* – преписи, текстология на преписите, съдържание, съпоставки – както и късните пространни мъчения в славянските литератури, възникнали във Византия през VIII-X в. При анализа на второто славянско Мъчение, превод на една от версиите на *Passio prima*, авторката изяснява в какво се състои преработката на ранното Мъчение, отхвърля погрешни становища, обръща внимание на показателни езикови белези и на отношението на текста ~~на~~ гръцките преписи; като заключение установява времето на превода – края на IX или началото на X в., – като творбата е включена в официалната литургическа книжнина на България.

При анализа на останалите Мъчения в славянските литератури също има приноси елементи – по отношение броя на преписите, особеностите на езика им, литературното им обкръжение, функцията им, коментара на съдържанието им, приспособяването на книжовниците-преводачи към изискванията на XIV в. Приносен момент в труда на А. Стойкова

е и установяването и подробния анализ на две новоизводни контаминирани редакции въз основа на Мъчение от Пасикрат и Мъчение от Метафрастовия менологий. Според авторката те са възникнали "поотделно и независимо една от друга" (стр. 337). Двамата редактори са имали различни принципи на съставителство, но сходен подход към използвания агиографски материал.

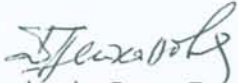
В заключението към труда на А. Стойкова се подчертава дългата история на Мъчение на св. Георги на гръцка територия и разпространението му в разнообразни редакции извън нея. Прави се обобщение на постигнатите в науката резултати, подробно разгледани в трите глави. Авторката акцентува върху различието между гръцката и славянската литературна история на Мъчението, като ясно обобщава какво се превежда от гръцки, кога, на какъв език, къде и защо, в какви ръкописи се среща; тя изтъква значението на сръбските преписи за опазване на българските преводи.

Приложенията съдържат много на брой текстове и съпоставителни таблици. Повечето от текстовете са подготвени за издание за пръв път. Те ще бъдат извънредно полезни и за бъдещи изследвания.

Моето заключение. Трудът на А. Стойкова "Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция" по обхват на агиографския материал и пълнота на анализите е единствен в славистичната научна литература. Отделните глави се отличават с ясно изведени заключения, с трезви убедителни предположения и с ред приноси моменти. Работата показва широка библиографска осведоменост, уважение, признание и в същото време критично отношение към научните публикации, докосващи темата, от тяхната поява досега.

Смятам, че трудът притежава всички изследователски качества на високо равнище, затова авторката му заслужава да получи научната степен "доктор на науките" по специалност 2.1. Филология, "Българска литература (стара българска литература)".

София
15.09.2015 г.

Проф. д-р Донка Петканова